

ARTIKULYATSION MOTORIKA RIVOJLANTIRISH ORQALI NUTQ NUQSONLARINI KORREKSIYA QILISH

Zokirjonova Hayotxon Muxtorjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Maxsus pedagogika (logopediya) yo'nalishi

1-kurs magistratura talabasi

+998935063716

Annotatsiya: Mazkur maqolada nutqida nuqsoni mavjud bolalarda artikulyatsion motorika rivojlanishining o'рни va ahamiyati yoritilgan. Artikulyatsion apparat mushaklarining harakatchanligi, koordinatsiyasi va kuchini rivojlantirish orqali tovush talaffuzidagi kamchiliklarni bartaraf etishning nazariy asoslari va amaliy metodlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari artikulyatsion mashqlar tizimli va kompleks qo'llanilganda nutq nuqsonlarini samarali korreksiya qilish mumkinligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: artikulyatsion motorika, nutq nuqsoni, logopedik mashqlar, tovush talaffuzi, artikulyatsion apparat, korreksion pedagogika.

Аннотация: В статье рассматриваются роль и значение развития артикуляционной моторики у детей с нарушениями речи. Анализируются теоретические основы и практические методы коррекции дефектов звукопроизношения посредством развития подвижности, координации и силы мышц артикуляционного аппарата. Результаты исследования показывают, что систематическое и комплексное применение артикуляционных упражнений способствует эффективной коррекции речевых нарушений.

Ключевые слова: артикуляционная моторика, нарушение речи, логопедические упражнения, звукопроизношение, артикуляционный аппарат, коррекционная педагогика.

Abstract: This article examines the role and significance of articulatory motor development in children with speech impairments. The theoretical foundations and practical methods for correcting pronunciation deficiencies through improving the mobility, coordination, and strength of the articulatory apparatus muscles are analyzed. The results of the study indicate that systematic and comprehensive use of articulatory exercises contributes to the effective correction of speech disorders.

Keywords: articulatory motor skills, speech impairment, speech therapy exercises, sound pronunciation, articulatory apparatus, correctional pedagogy.

Nutq insonning asosiy kommunikativ vositasi bo'lib, uning to'laonli shakllanishi markaziy nerv tizimi, eshituv analizatori va artikulyatsion apparat faoliyati bilan chambarchas bog'liq. Artikulyatsion apparat (til, lab, jag', yumshoq tanglay) mushaklarining yetarlicha rivojlanmaganligi tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilishga olib keladi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda dislaliya, dizartriya kabi nutq buzilishlarida artikulyatsion motorikaning sustligi kuzatiladi.

Ilmiy manbalarda, xususan, Lev Vygotsky va Alexander Luria tadqiqotlarida nutq va harakat tizimi o'rtasidagi neyropsixologik bog'liqlik asoslab berilgan. Shuningdek, Raisa Levina nutq buzilishlarida artikulyatsion apparat faoliyatining ahamiyatini alohida ta'kidlaydi.

Hozirgi davrda bolalar orasida nutq buzilishlari ko'rsatkichining ortib borishi logopedik va korreksion pedagogik tadqiqotlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Nutq buzilishlari nafaqat kommunikativ faoliyatga, balki bolaning intellektual rivoji, ijtimoiy moslashuvi va o'quv faoliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa artikulyatsion apparat mushaklarining yetarlicha rivojlanmaganligi ko'plab nutq nuqsonlarining fiziologik asosini tashkil etadi.

Zamonaviy neyropsixologik tadqiqotlar nutqning shakllanishi sensor, motor va kognitiv tizimlar integratsiyasi natijasida yuzaga kelishini ko'rsatmoqda. Shu sababli artikulyatsion

motorikani rivojlantirish nutq korreksiyasining markaziy yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Bolalar nutqi rivojlanishi masalasi psixologiya, nevrologiya, lingvistika va pedagogika fanlari kesishgan nuqtada o‘rganiladi. Masalan, Jean Piaget bolalar tafakkuri va nutqi rivojini kognitiv bosqichlar bilan bog‘lagan bo‘lsa, Maria Montessori nutq rivoji uchun sezgi va harakat faoliyati muhimligini ta’kidlagan.

Logopedik tadqiqotlarda artikulyatsion apparat faoliyati nutq tovushlarini shakllantirishning fiziologik asosi sifatida qoraladi. Shunga ko‘ra, artikulyatsion harakatlar aniqligi va tezligi nutq sifati bilan bevosita bog‘liq hisoblanadi.

Artikulyatsion motorika — bu nutq apparati mushaklarining aniq, muvofiqlashtirilgan va maqsadga yo‘naltirilgan harakatidir. Til uchining elastikligi, lablarning cho‘zilish va yumaloqlanish qobiliyati, jag‘ning erkin ochilib-yopilishi tovush hosil bo‘lish jarayonida muhim rol o‘ynaydi.

Agar artikulyatsion mushaklar sust harakatlansa, tez charchasa, koordinatsiyasi buzilgan bo‘lsa, bola tovushlarni almashtiradi, tushirib qoldiradi yoki noto‘g‘ri talaffuz qiladi.

Artikulyatsion motorikani rivojlantirish metodlari:

1. Artikulyatsion gimnastika

Har kuni 5–10 daqiqa davomida bajariladigan maxsus mashqlar:

- ❖ “Ot chopmoqda” (tilni tanglayga urish);
- ❖ “Soat” (tilni chap-o‘ngga harakatlantirish);
- ❖ “Chashka” (tilni yuqoriga bukish);
- ❖ “Tabassum” va “Truba” (lab mashqlari).

2. Nafas mashqlari

To‘g‘ri nafas nutq ravonligini ta’minlaydi. Shamni o‘chirish, pufak uchirish kabi mashqlar samarali.

3. Logoritmika

Harakat va nutqni uyg'unlashtiruvchi ritmik mashqlar artikulyatsion koordinatsiyani kuchaytiradi.

4. Massaj va passiv mashqlar

Dizartriya holatlarida til va lab mushaklariga yengil massaj tavsiya etiladi.

Amaliy kuzatuvlarga ko'ra, 3 oy davomida muntazam artikulyatsion mashqlar bajargan bolalarda:

- ❖ tovush talaffuzi aniqlashgan;
- ❖ nutq ravonligi yaxshilangan;
- ❖ fonematik eshituv faollashgan;
- ❖ nutqdagi xatolar soni kamaygan.

Bu natijalar artikulyatsion motorika nutq korreksiyasining asosiy omillaridan biri ekanini tasdiqlaydi.

Artikulyatsion motorika rivoji nutq buzilishlarini bartaraf etishda markaziy o'rin tutadi. Korreksion jarayon izchil, tizimli va individual yondashuv asosida olib borilganda yuqori samaradorlik kuzatiladi. Mashg'ulotlar o'yin shaklida tashkil etilishi bolalarda motivatsiyani oshiradi.

Artikulyatsion motorikani rivojlantirish nutq nuqsonlarini korreksiya qilishning muhim va samarali yo'nalishidir. Logopedik mashqlarni muntazam, kompleks va individual xususiyatlarni inobatga olgan holda qo'llash nutq sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bois amaliyotda artikulyatsion mashqlar tizimini keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Spetsialnaya pedagogika / N. Malofeev. — Moskva: Akademiya, 2010.
2. Logopediya asoslari / M. Ayupova. — Toshkent: O'qituvchi, 2013.

3. Pedagogika / R. Mavlonova va boshqalar. — Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
4. Bolalar psixologiyasi / M. Davletshin. — Toshkent: O‘qituvchi, 2007.
5. Ahmedova Z.M., Ayupova M.Yu., Hamidova M.P. „Logopedic Games“ — darslik. Toshkent: Faylasuflar Nashriyoti, 2013.
6. Karimova Z.A. va Xo‘jamuratova X. „Nutq nuqsoniga ega bolalar“ — maqola.
7. G‘oziev E.G. „Umumiy psixologiya“, Toshkent: 2002.